

СРПСКИ ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТ

Филолошко-уметнички факултет Крагујевац
Скупштина града Крагујевац

СРПСКИ ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТ
Зборник радова са међународног научног скупа
одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу
(30-31. X 2009)

Књига I
ЈЕЗИЧКИ СИСТЕМ И УПОТРЕБА ЈЕЗИКА

Издавачи

Филолошко-уметнички факултет Крагујевац
Скупштина града Крагујевац

Уређивачки одбор

проф. Слободан Штегић
проф. др Бранка Радовић
проф. др Радмила Настић
проф. др Милош Ковачевић
проф. др Драган Бошковић

Одговорни уредник

проф. др Милош Ковачевић

Превод резимеа

Дејан Каравесовић
Јасмина Теодоровић

Рецензенти

проф. др Радоје Симић
проф. др Милош Ковачевић
проф. др Божинка Петронијевић

Коректура

мр Владимир Поломац

За издавача

проф. Слободан Штегић
декан ФИЛУМ-а

Технички уредник

Ненад Захар

Штампа

ГЦ Интерагент, Крагујевац

Тираж

300 примерака

СРПСКИ ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТ
Зборник радова са међународног научног скупа
одржаног на Филолошко-уметничком факултету у
Крагујевцу
(30-31. X 2009)

Књига I

ЈЕЗИЧКИ СИСТЕМ
И
УПОТРЕБА ЈЕЗИКА

Крагујевац, 2010.

РОД У ГРАМАТИЦИ И САВРЕМЕНЕ ДРУШТВЕНЕ ПОЈАВЕ¹

У раду се указује на проблеме у опису именичког рода у савременој граматографији и лексикографији. Показује се да је након првобитно строго диференцираног класирања имена и нелингвистичких ентитета на *родове* и *врсте* уследило мешање природе имена са природом нелингвистичких ентитета, као и са односима међу елементима трочланих логичких структура типа *он/она – оно*. Указујући на погрешке у интерпретацији рода у граматици, те на недоследности у одређењу рода у лексикографији, указујемо и на логичку неутемељеност феминистичких интервенција у савременом српском језику. У раду се указује и на неутемељеност поделе људског рода на *родове*, као и на неоправдану замену политичко-правног израза *равноправности полова* изразом *родна равноправности*.

Кључне речи: Аристотел, род „природни род“, граматографији, именички род у лексикографији, логичке структуре, „средњи“ елементи, феминизам, хомосексуалност, родна равноправност.

Кључни термини у граматографији европских језика своје исходиште имају у класичној грчкој филозофији. Изворни смисао је у неким од њих скоро потпуно изгубљен (нпр. *падеж*),² а у неким је увелико преосмишљен. У ову другу групу термина спада *род* именичких речи, који се различито разумева и стога изразито неуједначено представља у граматографији. У описима именица у граматицима српског (/хрватског) језика бележе се три битно различита приступа: (1) разликује се трочлани граматички (*мушки, женски и средњи* род) и трочлани „природни“ род (у смислу *род* ‘пол’, в. Станојчић / Поповић 2008: 78, исп. Бугарски 2003: 149), (2) трочланом граматичком роду се супротставља двочлани „природни“ род (*мушки и женски*, Миновић / Ајановић 1981: 88), (3) род се представља као „граматичка категорија која се читује у слагању именица с придјевним ријечима“ (Барић / Лончарић... 1979: 67).³ Свим овим приступима је заједничко то да мешају формалнограматички (/лексичкограматички), семантички, грама- тичко-синтаксички (граматичка конгруенција) и семантичко-синтаксички (се- мантичка конгруенција) приступ роду именичких речи, али у неједнакој сразмери. Напоредо с тиме, мешају се родови именица са родом придевских, по роду променљивих речи (о смислу рода у граматици в. Ивић 1960).

1 Прилог је рађен у оквиру научноистраживачког пројекта 148001, који финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

2 О изгубљеном смислу граматичког термина *падеж* сведочи опште уверење да тај термин не одражава смисао онога што заступа, а да одређен смисао немају ни називи појединих падежа (исп.: „на пример категорија *генијтива*, потпуно је неухватљива ствар, реч потпуно лишена значења онако како је ми свакодневно употребљавамо“, Сосир 2004: 52). По свему судећи, *падеж* (гр. πῶς ← πίπτω ‘падам’) се у изворном смислу није тицао самих облика, већ језичко-менталне основе која ствара облике, тј. односа *појам – падеж*: првобитно се подразумевало „падање“ (или *падеж*) као вид слабења појма у процесу његовог „покретања“ у говору (в. *Каш*.2008: 1a10-15, О *изразу*: 16a20-16b25).

3 О представљању рода у језичким приручницима намењеним различитим образовним нивоима в. Радић 2006: 370-373.

1. „Род имена“ (Аристотелово учење)

1.1. Оно што се данас назива *родом* у граматици, и што обухвата *род* свих именских речи, у античкој Грчкој издвојено је као „род имена“ (именица и придева). Како нас обавештава Аристотел, још је Протагора (философ софиста из V века п.н.е.) разделио „имена на мушки, женски и средњи род“ (*Ретор.* 219). Појам *род* је у овом, као и у свим другим случајевима, морао имати смисао уобичајен у оновременој филозофији: подразумевала се најопштија раздеоба (класирање) посматраних ентитета на основу њима својствених природних одредби, у овом случају класирање „имена“ по чисто формалним карактеристикама.⁴

Наиме, кад је Аристотел говорио о *роду имена* – и м е је узимано као „ствар“ за себе, и подразумевало се да су термини условни, те да родови (класе) имена никако не могу бити повезани са родовима (природом) физичких „бића“, јер су природи имена страна својства било ког другог „бића“, тј. ентитета. Примењени на имена, *мушки*, *женски* и *неживи / средњи* род су условни термини, тј. називи за класе ентитета који по својој природи не могу бити ‘мушки’ или ‘женски’, ‘неживи’ или ‘живи’. Термину *неуџрум* (лат. *neutrum* ‘ни једно ни друго’)⁵ или *средњи род* у Аристотеловим списима одговара термин *скевиј*, примарни апелатив који „означава мртве ствари, предмете“.⁶

1.2. Ако се има у виду то да Аристотел у Реторици говори о „раздеоци имена“ као о једном од услова „правилног говора хеленским језиком“ (*Ретор.*: 219, 218), и ако се при том уважава то што је он правило јасну разлику између две вредности имена – име-појам, тј. именица, и име-пароним, тј. придев (в. Радић 2008), онда је несумњиво да се овај услов „правилног говора“ тиче конгруенције, тј. рода као граматичко-синтаксичке категорије.

1.3. Да се појам „род имена“ није могао односити на родове именованих предмета, тј. да се није могао тицати природе именованих ентитета, јасно произилази из Аристотелових логичких списа, пре свега из његовог учења о хијерархијском уређењу појмова „бивства“, тј. супстанције (*Кат.*: гл. V). Наиме, ако *човек* по својим најопштијим природним карактеристикама припада роду (*sumtum genus*) „животиња“ (тј. живи створ), а по специфичним разликама (*infima species*) врсти „сувоземно“ и „двоного“ (*Кат.* 1954: 17), Аристотел би морао бити врло

4 У Аристотеловим списима су била устаљена три основна класификациона термина: *катеџорија*, *род* и *врста*. Ти су термини у потоњим интерпретацијама његовог учења преосмишљени и измењани, и та накнадна осмишљавања су учинила да се *граматички род* (тј. „родови имена“) почне одређивати као граматичка „катеџорија“. Превиђало се да је појам *катеџорија* примарно био резервисан за класирање метафизичких (тј. менталних) ентитета, превасходно појмова.

5 Смислови латинских придева *neuter* ‘ни један ни други’, ‘бити равнодушан’, ‘средњег рода’ и *neutralis* ‘средњег рода’ (Ђорђевић 1886: *neuter, neutralis*), указују на то да је првобитни смисао граматичког термина *neutrum* морао бити или ‘неутрално’ (исп. *neuter* ‘бити равнодушан’), или ‘не-род’ (*род* ‘пол’). На накнадне погрешке у разумевању изворног термина упућује и то што се форма *neutrum* (ср. р., ‘ни једно ни друго’) тумачи као да је у мушком роду, као да је *neuter*: „ни један ни други, ни мушки ни женски род“ (Симеон 1969: *rod*).

6 Исп. „*скевиј* [...] 1) одјећа, одјело, оргав, пошња. 2) опрема, оруђе, одора, конјска опрема“ (Горски / Мајнарић 1976: *скевиј*). Наш преводилац *Реторике* запажа да класификација „гласи: мушко, женско и неживо“, из чега изводи закључак да она „указује на раздеобу на живи и мртви род, где се у живом роду разликују мушко и женско, односно мушки и женски род“, те да „овде није реч о граматичком мушком и женском роду, већ о природној класификацији родова“ (*Ретор.*: 219-220, нап. 74). И у Граматици грчкога језика се у вези са родом „имена мушкараца, народа, ријека, вјетрова и мјесеца“ даје неоснована напомена да је то „природни и врсни род“ (Дукат 2003: 26). То што су за родове имена узети изрази који се тичу природе бића (*мушко, женско; неживо*) не значи да је „род имена“ могао бити повезиван са „природном класификацијом“ физичких бића.

контрадикторан ако би мушки и женски „род имена“ повезивао са „природном класификацијом родова“.⁷ То би значило да су разлике између *мушких* и *женских* јединки надређене специфичним разликама које род ‘живи створ’ разлажу на врсте: нпр. да *лавица*, *срна* (женка), *пашка* (женка) чине један род (или хипероним), а да су *лав*, *срна*, *пашка* (у општем смислу) животињске врсте (хипоними), што је логички неприхватљиво.⁸

Схватање да се мужјак и женка (мушко и женско) „не разликују по врсти“ (наравно, ни по роду) експлицитно је образложено у Метафизици: мушко и женско су „твар“, а „твар не чини разлику“ бивства, већ „одредба“ (као у „стопално“ и „крилато“) (*Метф.* 2007: 1058b1-5); или, „ни људи [тј. људске индивидуе, J.P.] нису врсте човека, мада су друкчији месо и кости из којих је овај или онај“ (Исто: 5-10). Закључује се да мушко и женско јесу „особена својства животиње, али не с обзиром на њено бивство, већ у њеној твари и у њеном телу, и зато исто семе, након што је претрпело одређени утицај постаје женско или мушко“ (Исто: 20-25).

1.4. Чињеница да је Аристотел имао потребу да образлаже да се мушко и женско „на разликују по врсти“, свако имплицитно сведочи о томе да је и у његовом времену било оних за које је *род* (гр. γένος) значило и ‘пол’, па су људе делили на родове по полу, или и сексуалној оријентацији (в. 5.2). Смисао по коме *род* значи ‘пол’ потврђује се већ у латинском језику: за латинско *genus* се поред примарног смисла у *genus hominum* или *genus humanum* бележи и смисао *genus virorum*, *genus muliebre* (мушки и женски род), што је смисао који се наводи независно од податка о употреби тога термина у граматички (в. Ђорђевић; *genus*).

1.5. Дакле, најпризнатији мислилац свих времена *род* схвата као логички класификациони термин где *шири рода* представљају *шири класе* ентитета истог ранга: мушки, женски и неживи („средњи“) род су родови и имена, односно (1) л и к о в и и меница као речи-појмова (*месец, земља, сунце, добро*)⁹ и (2) о б л и ц и по роду променљивих именских речи (*добар, добра, добро*). „Род имена“ је *род* у истом оном смислу у коме су *живо* и *неживо* највиши родови (*summit genus*) физичких „бића“, односно, у смислу у коме су *врабац, ласта* и *жолуб* в р с т е птица. *Род* у језику се разликује од родова у природи само утолико што обухвата и по роду променљиве придевске речи, оне у којима се родом исказује (1) природа ванјезичких ентитета из рода ‘људско’ (*наставао сам се / наставада сам се, наставадо се*), (2) граматички род речи-појма са којом се зависни израз повезује (*шобао дан, шобила ноћ*).

2. Средњи род и „средњи“ члан елементарних логичких структура

2.1. Поред мешања природе имена са природом ствари, проблеми су још од антике бивали умножавани и тиме што се трећи род имена (*σκευή*) мешао са *средњим* („трећим“ или неутралним) члановима елементарних трочланих струк-

7 Ако би појам *род* подразумевао и смисао ‘пол’, он би био неупотребљив за разумевање хипонимно-хиперонимних структура, јер би значило да женка одређене врсте по природи ствари не рађа истоврсно биће, већ да може родити и биће друге врсте.

8 Према Аристотеловим класификацијама физичког света, највиши родови физичких бића су *живо биће* („животиња“ и биљка) и *неживо биће* (све што није живо). Род „животиња“ се према специфичним разликама „сувоземно, двоного, водено, крилато“ (*Катф.* 1954: гл. III) дели на врсте, где је једна од врста и *човек* (*сувоземна двоного* „животиња“, Исто, гл. V).

9 И у старогрчком језику су истога рода била имена „мушкараца“ и предмета којима је несвојствена полна карактеристика (в. Фус. 5), као што су, поред имена „жена“, женскога рода била и имена „дрвећа, земаља, отока и градова“ (Дукат 2003: 26-27).

тура. Наиме, термин *средњи* се у Аристотеловој елементарној логици односио на неутралне јединице трочланих логичких структура, тј. на елементе првих „закључака“ који су „састављени од три члана [три примарна елементи] а полазе од једног средњег [тј. од једног неутралног] на податке из бинарне опозиције, ист. Ј.Р.]“ (Меш. 1988: 1014б). У том би се онтолошком смислу могла тумачити и опозиција између елементарних ознака које почивају на дистинкцији *мушко* и *женско* (*он* и *она*) и ознаке која је на ту дистинкцију неутрална (*оно*), па је као таква „трећи“ или „средњи“ члан (*он/она – оно*).¹⁰

2.2. Како се објашњавало у антици, сазнање полази управо од тих „трећих“ или „средњих“ (неутралних) елемената. „Средњи“ су по много чему елементи показне заменичке структуре *ово/оно – што*, који су неутрални на све разлике међу означеним предметима. Као елемент те структуре, показна заменица *ово* је прва заменичка реч у говору детета јер је само она способна да упути на све познато и непознато, именовано и неименовано (*ово* → ☉, *ово* → ☀ / < *Ово* је сунце, *ово* → ☀ ☀ ☀ / < *Ово* су сунца, *ово* → ♪ / < *Ово* је *ноћа* и сл.).¹¹ Будући да упућује на непознате, тј. непознате (неименоване) предмете, она је неосетљива и на разлике у роду и броју, те је као таква једина неконгруентна именичка реч у српском језику (*Ово* је мој син, *Ово* су моје кћери, *Ово* је моје дете).

Дакле, када је део елементарних трочланих структура, као у заменичкој структури *он/она – оно*, – средњи род *оно* је заиста „средњи“ или *неутрални* члан. Само ће тада и примена елемената *он* и *она* зависити од природе предмета, тј. од пола лица на које се упућује,¹² док је *оно* (које је по више основа повезано са показним општепредметним *оно*) „средњи“ члан јер је неутрално на разлику ‘мушко’ – ‘женско’. Будући без податка о полу, заменица *оно* преноси информацију да је означено лице *деће*: не „ни мушко ни женско“, већ неутрално на разлику *мушко – женско*. То је исти онај смисао по коме је тзв. треће лице „треће“ (или „средње“) јер је неутрално на разлику између *ја* и *шти*, или по коме *један* може бити „средњи“ члан јер је неутралан на разлику ‘мало’ – ‘много’ (в. Меш.: 1014б5-15).¹³

2.3. У појединим логичко-граматичким системима је, дакле, све било кристално јасно: физички предмети и имена су посматрани као два одвојена света, те се „родови имена“ нису мешали са природом и родовима ствари. Као родови имена, мушки и женски род нису опозити, нити је трећи члан („средњи“ род)

10 Старогрчки језик није познавао заменичку структуру *он/она – оно*: њене функције су покривале показне заменице *οὗτος* 3 – тај, и *ἐκεῖνος* 3 – онај (в. Дукат 2003: 71). Структури *он/она – оно* више пажње посвећујемо у раду „Логичко-граматички приступ заменичком систему. Структура *ја/шти – он* и *он/она – оно*“ (Зборник Матице српске за филологију и лингвистику LI, у штампи).

11 Структури *ово/оно – што* више пажње посвећујемо у раду „Који, неки... овај... – придевске или именичке заменице?“ (Српски језик XV, у штампи).

12 Српски језик говори да су управо ове елементарне јединице биле и остале модел за формално уобичење имена, али да у именицама као речима са мање или више развијеним значењем податак о полу никад не произилази само из формалног обележја (као у *он* ‘особа м. пола’ / *она* ‘особа ж. пола’), већ је увек ствар семантике (исп. РМС *говорник : говорница, послианик : посланица, косац : косачица, обвезник : обвезница* и сл.).

13 Непрецизне су интерпретације према којима је „Аристотел веровао да напредак сазнања зависи од открића ‘средњег термина’ [ист. Ј.Р.]“ (Риз 2004: *Aristotel* 4): *средњи члан* се у елементарним структурама не открива – он је нужна основа сваког људског сазнања (о томе нашем раду „Логичко-граматички приступ заменичком систему“, ЗбФЛ LI, – у штампи). Откриће „средње одредбе“ унапређује сазнање само кад су у питању сложене семантичке јединице (типа „животиња – коњ – човек“, тј. *човек, коњ – живи створ*), где је *живи створ* „средња одредба“, тј. виши појам неутралан на разлике између *човека* и *коња* (в. *Анал.* 28а30-35).

према њима неутралан: *мушки, женски и неживи (Средњи)* род су три равноправне класе имена издвојене на „дистинкцијама које припадају природи ствари“ (в. Риз 2004: *генус*), тј. формалним својствима имена као ентитета који су подвргнути класирању.¹⁴ Са тим је у складу и обичај да се у даљем морфолошком класирању именица говори о „врстама“ (нпр. „именице I врсте“), што су обично *врсте* у оквиру одређеног *рода*.¹⁵

2.4. Свакако је мешање приступа именима, именованим „стварима“ и логичким структурама, уз буквално поимање атрибута *мушки* и *женски* (тј. мешање природе ствари и природе имена), условило појаву схватања да су „Грци и Латини измислили један трећи род назвавши га *средњим* као род који није ни мушки ни женски“, и да су то „увели не ослањајући се на разум“ (Пор-Ројал: 113).¹⁶ Збрке су одувек наступале онда када су се мешали различити углови посматрања и кад се није правила (или подразумевала) разлика између природе предмета, природе изразâ (именâ) и односа јединица у елементарним логичким структурама.

Низ је показатеља који говоре да су та мешање врло стара појава, и да су код појединих мислалаца била присутна већ у класичној Грчкој. То се у Аристофановим *Облакињама* приписује чак и Протагори, где се он приказује „како покушава да од именице мушког рода $\alpha\lambda\epsilon\kappa\tau\rho\acute{\upsilon}\omega\nu$ (петао) скује женски род $\alpha\lambda\epsilon\kappa\tau\rho\acute{\upsilon}\alpha\iota\nu\alpha$ “ (Коплстон 1999: 144).

3. Род у српском језику, лексикографији и граматографији

3.1. По своме примарном значењу српско *род* је еквивалент грчком $\gamma\acute{\epsilon}\nu\omicron\varsigma$ (лат. *genus*) ‘род, стабло, потомство’ (в. Горски / Мајнарић 1976: $\gamma\acute{\epsilon}\nu\omicron\varsigma$), што је значење које подразумева свеукупност дате класе ентитета, пре свега људских заједница повезаних сродством (*род, њород(ица), народ*, исп. *родовска* заједница), а потом и свеукупност сваке друге класе ентитета са истим природним својствима, и то не случајним, већ онима које одређују (и истовремено диференцирају) природу бића на суштинском плану (*род, врста, фамилија* у научним класификацијама живих бића).

3.2. Судаћи по редоследу примера којима се илуструју значења именице *род* у Вуковом *Српском рјечнику*, тада је у српском језику на врху хијерархије био најопштији, тј. логички смисао те именице: 1. „људски *род*“, 2. „господскога *рода*“, 3. „отишла жена у *род*“, „он ми је *род*“, 4. ‘плод’ – „вишњицица *род* родила // од *рода* се поломила“ (Караџић 1852: *род*). Као прва се наметнула највиша опозиција у људској свести, тј. *људски род* као самознана категорија која стоји у опозицији са свим ‘не-људским’, што је категоријална разлика коју носе заменице *ко*

14 У *Поетици* (93) се мушки, женски и средњи род повезује само са различитим завршецима именица.

15 Изгледа да је сличан првобитни смисао имао и појам *род* у класификацији глагола. У савременим граматицима се по правилу прећуткује термилошка веза између „катеорије *рода* именица“ и „граматичке категорије *глаголског рода*“. Примера ради, у једној граматици испод наслова *Грама-тичка катеорија глаголског рода* у поднаслову стоји „грч. *diathesis*“ (Станојчић / Поповић 2008: 106), али без преводног еквивалента: *дијатеза* се, изгледа, не поима као ‘распоредивање’ (Клајн / Шипка 2008: *дијатеза*), тј. *класификација* посматраних ентитета по одабраним својствима, што је, како смо видели, примарни смисао термина „*род* имена“. На ову паралелу упућује и чињеница да се у морфологији глагола о *врстама* говори у истом смислу као код именица.

16 Граматичари Пор-Ројала су заступали уверење да различитост придевских завршетака „није ознака рода, јер се род [= пол] може тицати само супстанције – него показатељ конструкције“ (Исто: 355).

‘људско’ и *ишћа* ‘не-људско’,¹⁷ речи које увек изнова трасирају пут до антропоцентричне свести.¹⁸

3.3. После једновековног развитка српског грађанског друштва, са свим својим институцијама, Речник Матице српске (РМС) поред више издвојених смислова (распоређених у седам семантичких скупина) доноси друкчију хијерархију смислова ове именице. Лексикографске дефиниције показују да су се за један век избрисале разлике између класа типа *род* и *породица*, које почивају на одређењима која „припадају природи ствари“¹⁹, и класа типа *збир*, *скуп*, *ред*, *области*, *раса*, *ишћ* и сл., које подразумеју или одабране, тј. конвенционалне критерије класирања датих ентитета,²⁰ или неутрализацију разлика међу ентитетима који се збирају. На последњем се месту наводе два нова смисла именице *род*, развијена у граматографији и илустрована примерима из граматице: „**б.** *пол*, *сјол* (*људи*, *животиња*).²¹ – У врло много случајева жива бића и мушког и женског рода [мисли се *пола*, Ј.Р.] означавају се ... истом именицом ... нпр.: сисар, птица. *Сшев.* 7. грам. **а.** својство неких врста речи да граматички облик имају у зависности од пола лица на које се односе [...]: природни ~, граматички ~ [...]. **б.** својство глагола да својим значењем изразе активну радњу односно пасивно или медијално стање: глаголски ~“.

3.4. Говори се, дакле, о природном и граматичком роду именица, и при том се не опажа да се највиша разлика имена (м., ж. и ср. род) меша са разликом у оквиру својстава именованих предмета (људи и животиња).²² То мешање је узрок појаве да се *род* и *пол* схвате као синоними,²³ те да се лексичка значења помешају са формалнограматичким обележјима речи, да се род као формално обе-

17 Опозиција *ко* – *ишћа* се различито интерпретира у граматографији. Према граматицама српског језика, заменице *ко*, *неко*... се „односе на л и ц а [ист. Ј.Р.]“, а *ишћа*, *неишћа*... „на ствари“ (Стевановић 1975: 273, Станојчић / Поповић 2008: 98). На другој страни, граматице руског језика однос заменица *кто* – *что* везују за разлику *живо* – *неживо* (*одушевлено* – *неодушевлено*, ГР): 537; о томе в. у Радић 2009б: 221–222). Поред језичке реалности, овим се тумачењима супротставља и то што је позиција *живо* – *неживо* изразито семантичка: није самознана, већ се учи и постепено учвршћује. Наша истраживања улоге метафоре у онтогенези указују на етапно усвајање ове опозиције (в. Радић 2009а: 356).

18 Антропоцентрична свест се у српском језику препознаје и у примени глагола *родити* /*се*/ (и *породити се*), који се примарно везује за ‘људско’ (*родило се* дете, *породила се* жена). Запажено је да у свим словенским језицима глагол „*родити* има за субјекте *сунце*, *људска бића* и *биљке*, никако *животиње*“ – што се повезује са „религиозном употребом глагола“ (Скок: *rod*).

19 Примера ради, уз подразумеване одредбе више класе (нпр. *размножава се*, *дише*, *креће се* и сл. – ‘живи створ’), одредба *рађа живе младунце* /човек, мачка, миш, лав.../ – производи класу ‘сисар’.

20 Судаћи по томе што се термин *род* и у савременој логици дефинише као „синоним за врсту или класу“ (Риз 2004: *genus*), рекло би се да ове ретроградне појаве у српском језику нису самоникле, већ су општа одлика начина мишљења у савременом свету. У филозофији се експлицитно указује на то да савремена мисао почива на „тенденцијама да се принципи класификације сматрају конвенционалним“ (Исто), што подразумева одустајање од критерија класирања предмета према којима *род* (тј. његов интернационални еквивалент *genus*) подразумева „природну класу дељиву на друге класе које се називају врсте“ (Исто).

21 Новији речник српског језика овом смислу даје знатно виши ранг (од укупно девет издвојених смислова, он је на трећем месту): „3. *пол*, *сјол* (*људи*, *животиња*): мушки ~, женски ~“ (РС: *rod*).

22 Исп. „*род* [...] 9. а. лингв. *граматичка категорија заснована на разликовању полова*: граматички ~, ~ именице, ~ придева, мушки ~, женски ~“ (РС: *rod*).

23 Изгледа да је непримерено одређење *средњег рода* код нас дошло посредством (српско)хрватске лексикографије и граматографији (исп. „*srednji spol, neutrum*“, Б. Шулек, према РЈАЗУ: *rod*).

лежје имена типа *човек* или *вук* и назива типа *пуйшник*, *џрађанин*, *лекар* и сл., про- тумачи као „природни род“.

3.4.1. Превидела се чињеница да именице типа *пуйшник* и *вођа* не подразумевају ни суштинске одредбе (као имена типа *човек*, *биљка*, *хрasti*, *вук*, *глицста*, *кућа*) ни исказују „твар“ (као *мушко*, *мужјак*; *женско*, *женка*) ентитета било кога рода или врсте, – већ су појмови квалитета и релације, применљиви на све што их може примити (исп. РСМ: *седмак* – буре, новац, ћилим, домаћа животиња, ученик, војник, кромпир, пасуљ,²⁴ *белац* – човек, коњ, беланце и сл., *вођа* – човек, предмет ‘вођица’). Таквим се називима најчешће диференцирају, трајно или ситуативно одређују и по основи одређених својстава и односа „разврставају“ људска бића. То нису називи који се тичу суштине и целине оног на шта се примењују, већ су називи по једном издвојеном својству, склоности, активности, стању, занимању, постигнућу, друштвеној улози, улози у породици, и сл. Они, дакле, не носе ни одређење *рода* или *врсте*, нити одређење *пола*, јер на општејезичком плану нити су уређени хијерархијски (попут *ласта* → *пшеница* → *животиња* ‘животиња’), нити су организовани у јединствене структуре (попут *јелен* / *кошуша* – *лане* ‘јелен’). Они не значе одређене ентитете било које врсте, те су стога применљиви на сваки ентитет коме његова природа и однос са другим ентитетима дозволи да их прими (исп. *сјавалица* – одрасло лице, дете, мачка, папагај и сл.; *певачица* – жена, птица; *зналац*, *професор* – одрасло лице; *глумица* – жена; *мајка* – жена, женка животиње, пчела /матича/, биљка /матична биљка/, земља /домовина, отацбина/, и сл.).

3.4.2. Неразумевање ових зависности и мешање природе имена са природом означених ентитета условљава појаву да се овакви називи и у лексикографији обично одређују почетном формулом „онај који...“ (в. РСМ: *агроном*, *адвокат*, *архишекти*, *вођа*...) или „човек који...“ (в. *кућац*, *научник*, *стичручњак*...), – уместо са „оно што...“ (в. *сјојка*), односно „биће које...“ (в. *враџ*, *двоножац*), „особа која...“ (в. *бајалица*, *варалица*, *професор*) или „лице које...“ (в. *апошекар*, *асистент*, *бележник*).

Када је у питању граматички род оваквих именица, оне типа *кућац* или *враџ* РСМ доследно одређује са „м“ (мушки род), док оне на *-а* одређује са „ж“ (женски род, в. нпр. *певачица*), „м“ (в. *деловођа*, *издајица*, *јуначина*), или „м и ж“ (в. *коловођа*, *пољуба*, *незналица*), иако је неспорно да би се по овој логици (род = пол) и *певачица*, будући да се односи и на птицу (биће м. или ж. пола, обично мужјак), морала одредити са „м и ж“. Ако би се доследно применили, ови принципи би налагали да се сваки назив применљив на људско или антропоморфно биће оба пола, али и сваки назив за живо у општем смислу, такође одреди са „м и ж“ (нпр. *пуйшник*, *враџ*, као и *коњ*, *сом*, или *животиња*, *риба*...), а да се чисто граматички (нпр. са „м“) одреди само онда кад се односи на неживо. Управо се трагови те логике препознају у граматичком одређењу појединих именица у РСМ: исп. *судија* „1. м = *судац*“, „2. ж *право суђења*“; или *калаштура* „1. ж *раскалашина*, *разуздана жена*“, „2. м *неваљалац*, *хуља*, *нишков*“, „3. м и ж *пас скићница*, *исина*“).²⁵

24 О природи значења изведенице *седмак* в. Белић 1958: 181.

25 По оба ова питања (граматичко и семантичко одређење) слично се поступа и у РСАНУ (исп. *јуначина* „м“, *вођа* „м (ретко ж)“, *деловођа* „м и ж“, *коловођа* „м и ж“, *калаштура* „ж“). Граматичке одредбе са „м и ж“ знатно су редуковане у РСЈ (2007). При одређењу рода назива за лица на *-а* и *-о* тамо се углавном занемарује формалнограматички (деклинациони), а уважава граматичко-синтаксички критериј (исп. „*брадоња* м (мн. ж)“, „*коловођа* м (мн. ж)“, „*војвода* м (мн. ж)“, „*пијаница* ж (м) (мн. ж)“, „*спавало* с (м) (мн. с)“, али и „*вођа* м“, „*деловођа* јек. *гјеловођа* м“, „*судија* м“

3.4.3. Чини се да већ ови примери показују да род именица не треба мешати са полом, врстом или родом ентитета који се датим именом означавају. Кад је у питању семантика, јасно је да се код оваквих назива тек у другом слоју, под условом да се у функцији језичког истицања полом условљених разлика у типу својства и начину делатности (нпр. *лејошан*, *лејошица*; *певач*, *певачица*), или у референцијалној примени датог назива (нпр. *професорице*, *професорица* Ана) развила и обележена лексичко-семантичка јединица, – може појавити потреба за приказивањем смисла типа *професор* ‘мушкарац професор’ (: *професорица*, *професорка* ‘жена професор’). Дакле ‘мушкарац професор’ (*професор*) и ‘жена професор’ (*професорка*) су елементи општије семе ‘лице професор’ (*професор*), која им је надређена као општи рам.

4. Граматографија и „феминизација“ језика

4.1. Приступу роду у граматографији и начини граматичког и семантичког одређења назива за лица у лексикографији, – свакако су погодовали појави савремених схватања да језиком влада *мушки род* (схваћен као ‘мушки пол’) и да је то на неки начин повезано са доминацијом мушкараца у јавном животу. То је допринело превиђању чињенице да су ‘мушко’ и ‘женско’ семантички опозити (као *да* и *не*, *исток* и *запад*, *небо* и *земља*, *плус* и *минус*), те да у употреби многих назива за лица или постоје обе семе, или нема ниједне (исп. *пџица*, *живоџиња*).²⁶ Обе опозитне семантичке јединице (обично једна формално необележна, а друга обележена)²⁷ су подређене општој семи ‘људско’, а смисао са уграђеним податком о полу лица се подразумева само онда кад се мисле и примењују у пару, као својеврсни лични надимци типа *џосџођа Министарка*, *џосџођин Министар* (м. *џосџођа Петровић*, *џосџођин Петровић*). Међутим, доследно користити у говору опозитне форме типа *министар М.Д.* и *министарка Д.Д.*, значи говорити (мислити) о лицима којима је функција основни, а не један од актуелних и истовремених чинилаца личног идентитета (нпр. уз *стџручњак*, *економиста*, *риболовац*, *филаџелиста*, *раноранилац*...), где су и они у којима пресудан удео има полна карактеристика (нпр. *кћерка*, *сестџра*, *мајка*). Ако се и дозволи могућност да се звање или функција у неким случајевима заиста доживљава као основни чинилац личног идентитета, то се не сме прихватати и пропагирати као прихватљива друштвена појава. Јер, ако би се по медијском (можда и општеобразовном)²⁸ диктату развила језичка свест да граматички род назива за лица у српском језику увек значи ‘пол’ (да *џрађанин* не значи ‘грађанин и грађанка’), то би био оков на

– без податка о роду у множини). Супротно овом, именице на сугласник се одређују по формално-граматичком критерију, који је, дудуше, код њих сагласан са граматичко-синтаксичким (исп. „звер јек. звијер ж (ретко м) (мн. зв(и)ери ж, ређе зв(ј)ерови м)“, али „зџмзелџн м и ж“, „вџче с и вџче с и ж“ – без податка о роду у множини).

26 Веа са лицима (бићима) само једног пола присутна је код назива који изражавају дистинктивна природна својства (нпр. *џруџница*, *џородиља*, *дојиља*, *брко*, *брадоња* и сл.).

27 То је једна од основних особина језика: исп. *идем* – *не идем*; *укусан* – *неукусан*, *радник* – *нерадник*, и сл. У двочланим се структурама један елеменат намеће као необележен, а у трочланим као неутралан, и вероватно је да управо ти необележени и неутрални елементи омогућавају да говор „тече“ и да се језик лако усваја.

28 Познато је да су међу феминистима који инсистирају на „родној сензитивности“ српског језика (при чему под *род* подразумевају ‘пол’) и конструишу „женске“ опозите типа *боркиња*, *војџиџиња* / *војџиџиња*, понајгласнији поједини универзитетски наставници из области лингвистике.

појмовима релације и квалитета (в. Радић 2007а), што би истовремено оковало и мисао у таквом језику.

4.2. Граматографија је, дакле, помешала ознаке за родове именâ (*мушки, женски и средњи* род) са полном разликом као обележјем живих створова (*мушко – женско*), у неком смислу и са родовима бића у природи (*живо биће – неживо биће*). Колико се граматографија одвојила од логике посебно се види у томе што се и именицама тзв. средњег рода типа *дете, шеле, чедо* приписује „значање природног рода“ (Станојчић / Поповић 2008: 75).²⁹ Показује се, стога, да оваква граматика и лексикографија добро служе онима који, у складу са увреженим схватањима да граматички род у називима лица увек значи ‘пол’, плански разграђују у језику већ утврђене форме одређених категорија имена-појмова. Они при том превиђају да конструисање и доследно (намерно) разликовање назива за женског и мушког имаоца улоге, професије, звања и сл. за нужну последицу има неутрализацију општег семантичког рама типа *психолог* ‘стручњак у области психологије’, а тиме и развој два појма (као *домаћин – домаћица, секретар – секретарица*), те да управо то може довести до суштинске неправедности жена и мушкараца у друштву. Превиђа се и да једино језичка свест која дозвољава (/захтева) да се иста форма назива за звање, улогу, занимање и сл. користи за припаднике оба пола (*директор, судија, вођа, психолог, сликар, доктор*) може бити показатељ колективне свести о истинској равноправности жена и мушкараца (в. Радић 2007б).

5. „Родови“ у друштву

5.1. Негдање спорадично мешање „рода имена“ са природом именованих ентитета и са односима јединица у оквиру трочланих елементарних структура, показало се као посебно погодна основа за конструисање митова којима су објашњаване и оправдане одређене друштвене појаве у античкој Грчкој. Изгледа да се нарочито злоупотребљавао термин *средњи*, са уобичајеним, нетерминолошким смислом: *средњи род* као „род који није ни мушки ни женски“, већ је нешто треће – у смислу у коме *средње* није ни *велико* ни *мало*, или у коме *љубичасто* није ни *плаво* ни *црвено* већ *плавоцрвено*.

5.2. **Мит о три људска рода.** Са схватањем „средњег рода“ као „мушкоженског“ повезана је идејна основа мита којим се у античком друштву објашњавао, те и оправдавао хомосексуализам. Наиме, у IV беседи из Платонове *Гозбе*, која се приписује комедиографу Аристофану, и у којој се излаже мит о праљудима – округлим, четвороногим и четвороруким бићима међу којима су се разликовала три рода, *мушки, женски и мушкоженски* (или „заједнички“), – различите сексуалне оријентације тамошњих људи се објашњавају као наслеђена, тј. природна појава:

„Испрва су била три људска рода, а не као сада само два (...), него је био још и трећи, који је припадао и једноме и другоме роду и од кога је данас још само

29 На ову граматику се позивамо као на важећу средњошколску, тј. општеобразовну граматику српског језика. Сличне се констатације налазе и у осталим граматицама српског, и не само српског језика, што је производ владајућег схватања рода у граматици коме сам, наравно, и сама донедавно била подложна (в. Радић 2006). Овакво поимање рода у језику свакако је раширено посредством латинске граматографије, којој су у овом сегменту остали подложни чак и граматичари Пор-Ројала. Иако умногоме ревидирају уврежена схватања граматичког рода (в. фус. 15), и они сматрају да „се род [‘пол’] може тицати [...] супстанције“ (Пор-Ројал: 355).

име остало, а њега је сама нестало: мушко-женски (αυδρό-γύνος) род, наиме, био је тада по лику и по имену, састављен од оба рода, и мушкога и женскога“ (*Гозба*: 52).

Та су бића вољом богова расечена на пола, и од њих су постала два данашња људска „рода“. Према тој легенди, сексуалне склоности сваког појединца зависе од тога да ли води порекло од двоносног, или од једноносног прачовека:

„Сваки од нас [...] јесте преполовљено знамење од једнога човека, јер смо, расечени [...], постали двоје из једнога. И отуда сваки увек тражи друго знамење које му одговара. Према томе, сви они мушкарци који су одсечак од онога заједничкога рода, који се тада називао мушкоженски, воле жене, и већина прељубника постала је од тога рода [...]. А сви они који су половина од мушкарца, воле мушкарце [...]; и ови су најбољи међу дечацима и младићима, јер су од природе најмужевнији. Истина, неки тврде да су бестидници, али то је лаж, јер не чине то од бестидности, него од срчаности, и храбрости, и мужевности [...]. А зато је крупан доказ то што само *такви дечаки, кад одрасту, постојају људи за државне полове* [подвукла Ј.Р.]“ (*Гозба*, према Платон 1998: 25-26).

У другим се беседама објашњава да су ти мушкарци „трудни у душама“, да рађају „сазнање и сваку осталу врлину“, те да су као такви вреднији од оних који „хоће да рађају телом“ и „нагињу женама“ (Исто: 31).

5.3. Сувишно је говорити о разлозима због којих модерна удружења хомосексуалаца и поједине са њима повезане транснационалне организације данас приређују, публикују и бесплатно дистрибуирају изводе из *Гозбе* и *Федра*, Платонових дијалога који се дотичу „мушко-мушког љубавног односа“ (в. Платон, *О мушкарцима*). Истргнуте из контекста, ове се беседе презентују као лични Платонов ставови о тој појави, премда у другим његовим списима, нпр. у *Држави*, има места на којима се педерастрија експлицитно осуђује, и у „идеалној“ држави забрањује.³⁰ Поред из контекста истргнуте Аристофанове беседе, преноси се и Паусанијева беседа, у целини посвећена „одбрани моралнога кодекса атичке педерастрије“ (*Гозба*: предг. М. Ђурића, XI).³¹ У тој су беседи (гл. VIII-XI) садржани и подстицаји за јавно испољавање хомосексуалних склоности (исп. „Нека човек има на уму: лепше је љубити јавно него ли тајно, а особито оне који су најблагороднији и најбољи, па били они и ружнији него други“, Платон 1998: 20). Могуће је да оновремена геј-удружења управо у овим редовима проналазе подстицаје за јавно оглашавање своје хомосексуалности, тј. за организовање својих „парада поноса“.

30 Важно је имати у виду да се овакве беседе у *Гозби* и *Федру* никада не стављају у уста филозофа, посебно не Сократа, већ у уста песника и њихових другова, дакле оних које би Платон „протерао“ из своје „идеалне“, тј. замишљене државе. Супротно наведеним ставовима о мушко-мушком љубавном односу, Сократ је изричит да у његовој идеалној држави „ни љубавник ни љубљени младић не смеју имати никакве везе са тим [„чулна страст“, „људовање и претераност“]. Он планира постављање закона који би налагао да „онај који воли младића чију је љубав задобио треба да га воли, и [...] да општи са њим *као са сином* [...]“. Нешто више од тога никад не сме бити циљ његове везе [подв. Ј.Р.]“ (*Држава*, 403b,c).

31 Кад Платон (тј. његов Сократ) каже да су песници „састављали и лажне митове, причали их људима, а причају их и сада“ (*Држава*, 377d), вероватно је да на уму има и поменути Аристофанов мит. Тога се мита морао тицати и план да „од митова који се данас приповедају мора се највећи део одбацити“, те да деци треба причати митове који „више негују њихове душе него њихова тела“ (Исто: 377c). Од свих тада постојећих митова, он се одређује за два: један који би неговао моралне вредности, тј. објашњавао узроке добра и зла (Исто: 588c-589), и други који би објашњавао и чувао друштвени поредак (414d-415d).

5.4. **Род и „родна равноправност“.** Вероватно је да су из истих друштвених кругова, како у нас тако и у свету, потекле иницијативе да се доскорашња друштвена брига за *равнојравности полова* преобрати у бригу за *родну равнојравности*.³² Актуелна друштвена кретања показују да ни овде, као ни у многим другим случајевима, није реч само терминологији (о новом правно-политичком термину), већ је на делу конструкција новог појма, односно, новог „морала“ и новог погледа на људско друштво и међуљудске односе. Вероватно је да се термин *пол* у српском језику препознао као непогодна појмовна основа за конструкција нових „родова“ у људској врсти, јер он у сваком смислу подразумева бинарне опозите (мушки пол / женски пол, северни пол / јужни пол, + / – (полови у електротехници), и сл.), док појам *род* отвара могућност да се конструишу нови „родови“, тј. нове „природне“ класе људи. То ново поимање рода своју основу налази и у савременим филозофским „тенденцијама да се принципи класификације сматрају конвенционалним“ (в. 2.2).

Тежи се, дакле, постављању погодне термилошке основе, а после ће се, по конвенционалним начинима класирања, поред мушког и женског људског „рода“ отворити простор за неки трећи род. У данас актуелном критерију сексуалне оријентације као да се назире будућа подела људи слична оној у атичкој легенди о праљудима, са три или више људских родова: бисексуални мушкарци и жене, гејеви, лезбејке и др. Можда би у том смислу и парадне манифестације овог дела наше популације могле бити наговештај новог друштвеног устројства, својеврсног тоталитаризма у коме се људи више неће делити на расе и нације, већ на *родове*, са хијерархијом у којој ће се издвојити нова виша „природна“ класа. Оживљена идеологија из Платонових дијалога „О мушкарцима“ говори да би „људи (погодни) за државне послове“ могли бити они који „када постану мужевни, љубе дечаке, а на брак и рађање деце не обраћају пажњу“ (Платон 1998: 26).³³

5.5. Улогу античких митотвораца данас преузимају појединци из области медицинских наука и психологије. Како је време правих митова одавно прошло, данас се уместо митова граде теорије које бивају заоденуте у плашт „научних истраживања“, али се „резултати“ тих истраживања у суштини не разликују од мита: у њих се или верује, или не верује. Те су теорије погодније од митова утолико што се на различите начине могу пропагирати и „предавати“, тј. прилагођавати циљним друштвеним групама. Примера ради, данашње младе мајке бивају изложене едукацији како да „препознају“ хомосексуалност код детета најранијег узраста, и при том се упозоравају да „истраживања до сада нису показала да је неког могуће ‘претворити’ у хомосексуалца, што, такође, значи да је немогуће хомосексуално дете претворити у хетеросексуално“.³⁴ Јасно је да се ова савремена

32 У Србији већ неколико година делује Владина „Управа за родну равноправност“, која, поред осталог брине и о роду у српском језику. Природа те бриге, као и суштина тих активности, указује се у текстуалним конструкцијама типа „ангажована су три консултанта/киње који/е су помогли/е у реализацији наведених активности [ист. Ј.Р.]“ (извод из Извештаја о раду Управе за родну равноправност, 1. јул 2008 – 30. јун 2009, www.minrzs.gov.rs).

33 Варварским се у Паусанијевој беседи (*Позба*, гл. VIII-XI) називају заједнице које педерастички сматрају срамним: „У Јонији, и иначе у многим крајевима где варвари владају, узима се то за срамоту. [...] њиховим владарима није од користи да се крупне мисли рађају међу поданицима, а ни чврста пријатељства и удружења“ (Платон 1998: 20). Ни овим поларизацијама није тешко наћи паралеле у глобалним друштвеним кретањима.

34 Извод из текста објављеног у месечном магазину намењеном младим мајкама (Снежана Дамјановић-Митић, „Да ли ваше дете има склоности ка другом полу“, *Мама*, бр. 134, фебруар 2010, 78-

објашњења хомосексуалности разликују од мита о три људска рода само по форми, имену („резултати истраживања“) и начину на који се предају, док су циљеви и једних и других „предања“ остали исти.

5.6. Намеће се, стога, питање да ли је смисао борбе за „родну равноправност“ стварна борба за људска права и за равноправност жена и мушкараца, или је посредни развијање нове, неантропоцентричне (→ нехуманистичке) свести која ће поништити традиционалне људске вредности: породицу, род, народ (/нацију) и човекољубље. Неодољиво се намеће утисак да некакву заједничку мисију имају удружења хомосексуалаца, удружења за заштиту животиња и организације које су склоне да сваки вид испољавања љубави и бриге за сопствени род (/народ / нацију) прогласе за *национализам*, али и *нацизам* и *фашизам*. Као што се данас друштвена брига за животиње неретко поставља изнад људских права и човекољубља,³⁵ тако се и хомосексуална оријентација поставља као „родна“ повезаност која је изнад националне или државне, па и сваке друге природне повезаности људских јединки.

*

Ако је општеобразовни приступ роду у граматици био погодна основа за неке од поменутих друштвених појава, лингвисти би се морали осећати бар унеколико одговорним за савремено стање у друштву, и морали би улагати напоре да се промени наслеђени приступ језику. То би, поред тога што би користило науци о језику, могло допринети заустављању негативних процеса у друштву. Посебно би било важно указивати на то да би феминистички захвати у језику, ако би се шире укоренили, могли поколебати стабилну логику граматичког устројства српског језика, што би се негативно одразило на мисао његових будућих изворних говорника.

Цитирана литература:

Барић / Лончарић 1979: Eugenija Barić, мр Мијо Лончарић..., *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika*, Školska knjiga, Zagreb.

Белић 1958: Александар Белић, *О језичкој природи и језичком развоју*, I књига: у Изабрана дела Александра Белића, том I, Београд 1998: 181.

Бугарски 2003: Ranko Bugarski, *Uvod u opštu lingvistiku*, Čigoja štampa- Biblioteka XX vek, Beograd.

Горски / Мајнарић 1976: Oton Gorski, Niko Majnarić, *Grčko-hrvatski ili srpski rječnik*, Školska knjiga, Zagreb.

---

80).

35 Могуће је да је „разрођавање“ људског рода дошло као последица тога што се на класичну поделу физичког света на родове *живих* и *неживих* бића накалемеило веровање да та подела истовремено представља и највишу опозицију у људској свести. Вероватно се тиме могу објаснити граматичка тумачења да *ко* – *шта* не категоризује разлику ‘људско’ – ‘не-људско’, већ да *ко* пита за ‘лице’ или ‘живо биће’, а *шта* за ‘ствар’ (в. фус. 16). О томе колико је у нашој свести ослабила та опозиција сведочи наша спремност да кућног љубимца назовемо (сматрамо) чланом своје породице, али и у језику све уобичајенији пренос глагола *родити* (*се*) и на животињске врсте (в. фус. 17). Изгледа да је опозиција ‘људско’ – ‘не-људско’ посебно била учвршћена у свести благопочившег нам патријарха Павла, и да је његова молба „Будимо људи“ увек подразумева примарну опозицију ‘не-људи’, а тек потом и изведену ‘нељуди’.

- ГРЈ: *Русская граммати́ка, том I*, Академия наук СССР – Институт русского языка, Москва 1980.
- Дукат 2003: Zdeslav Dukat, *Gramatika grčkoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb.
- Ђорђевић 1886: Јован Ђорђевић, *Латинско-српски речник*, Београд 2004 (репринт).
- Ивић 1960: Милка Ивић, *Обележавање именичког рода у српскохрватском књижевном језику*, Наш језик, X/7-10, Београд, 192-211.
- Карадић 1852: Вук Стеф. Карадић, *Српски рјечник*, Нолит, Београд 1975 (репринт).
- Клајн / Шипка 2008: Иван Клајн, Милан Шипка, *Велики речник сџраних речи и израза*, Прометеј, Нови Сад.
- Коплстон 1999: Frederik Koplston, *Istorija filozofije, Tom I, Grčka i Rim*, BIGZ, Beograd.
- Миновић / Ајановић 1981: Dr M. Minović, M. Ajanović, *Srpskohrvatski / hrvatskosrpski jezik*, Svjetlost – Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Sarajevo.
- Платон 1998: Платон, *О мушкарицима*, ИП „Жарко Албуљ“, Београд (Изводи из *Гозбе и Фегра*, приредила Вера Албуљ).
- Пор-Ројал: *PORT-ROYAL, Опса и образложена граматика*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb 2000.
- Радић 2006: Јованка Радић, *Неушџрум или средњи род – штермин и функције у језичком сисџему*, Годишњак за српски језик и књижевност, XX/8, Филозофски факултет у Нишу, Ниш, 369-386.
- Радић 2007а: Јованка Радић, *Арсипошелово учење о појму, речи и кашеџоријама*, Зборник Матице српске за филологију и лингвистику L, Нови Сад, 715-731.
- Радић 2007б: Јованка Радић, *Пол и кашеџоријална припадност назива за лица у српском језику*, Зборник радова Института за српски језик САНУ, Београд, 381-400.
- Радић 2008: Јованка Радић, *Пароним – од логичкоџ до линџвистичкоџ штермина*, Зборник Института за српски језик САНУ, Београд, 459-770.
- Радић 2009а: Јованка Радић, *Меџафора и меџонимија у деџињствиу речи*, Српски језик XIV/1-2, Београд, 457-473.
- Радић 2009б: Јованка Радић, *Заменички сисџем и заменица себе, се*, Српски језик у употреби, Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу, Крагујевац, 213-226.
- Риз 2004: Viljem Riz, *Rečnik. Filozofija i religija (istočna i zapadna misao)*, Dereta, Beograd.
- РЈАЗУ: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1880-1976.
- РМС: *Речник српскохрватскоџа књижевноџ језика*, Матица српска, Нови Сад 1967-1976, 1-6.
- РСАНУ: *Речник српскохрватскоџ књижевноџ и народноџ језика*, Институт за српски (/српскохрватски) језик – САНУ, Београд, 1-16.
- РСЈ: *Речник српскоџа језика*, Матица српска, Нови Сад 2007.
- Симеон 1969: Rikard Simeon, *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, Matica hrvatska, Zagreb.
- Скок: Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I-IV, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1971-1973.
- Сосир 2004: Ferdinand de Sosir, *Spisi iz opšte lingvistike*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci – Novi Sad.
- Станојчић / Поповић 2008: Живојин Станојчић, Љубомир Поповић, *Грамати́ка српскоџа језика*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
- Стевановић 1975: Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик I*, Научна књиџа, Београд.

Тежак / Бабић 2003: Stjepko Težak, Stjepan Babić, *Gramatika hrvatskoga jezika, Priručnik za osnovno jezičko obrazovanje*, Školska knjiga, Zagreb.

Анал. I: Aristotel, „Analitika I“, у: Aristotel, *Analitika I-II, Kategorije, O izrazu*, Paideia, Beograd, 2008, 5-74 (превод, коментари и напомене С. Благојевић).

Гозба: Platon, „Gozba“, у: *Ijon, Gozba, Fedar*, Kultura, Beograd 1970, 30-101 (превод и напомене М. Ђурић).

Држава: Platon, *Država*, Dereta, Beograd (превод и напомене А. Вилхар и Б. Павловић).

Кат. 1954: Aristotel, *Kategorije*, Kultura, Beograd (превод М. Марковић).

Мет. 1988: Aristotel, *Metafizika*, Globus, Zagreb (превод и седмојезични тумач, Т. Ладан).

Мет. 2007: Aristotel, *Metafizika*, Paideia, Beograd (превод, коментари и напомене С. Благојевић).

Поешика: Aristotel, *O pesničkoj umetnosti*, Dereta, Beograd 2002 (превод и напомене М. Ђурић).

Ретор.: Aristotel, *Retorika*, Beograd 1987 (превод и коментари М. Вишић).

GRAMMATICAL GENDER AND CONTEMPORARY SOCIAL PHENOMENA

Summary

The paper draws attention to the inadequate interpretation of gender of nouns in contemporary grammatography. It has been shown that after an originally strictly differentiated classification of names and nonlinguistic entities into *genders* and *classes*, the mixing of the nature of names with the nature of nonlinguistic entities occurred. In post-ancient grammar, the nominal gender is also mixed with relations regarding the elements of tripartite structures of the *on/ona - ono [he/she - it]* type, i.e. with the “third” member which is neutral to the oppositional difference between the first two members (*on/ona*), called ‘the middle one’ in the ancient world. As a consequence, this led to the understanding that the information about the biological sex does not stem from the lexical meaning of nouns, but from formal and grammatical features, and that nouns demonstrate not only grammatical, but ‘natural’ gender as well. Such understandings could have contributed to the emergence of contemporary views that the dominance of masculine gender in grammatical structures is related to the male dominance in society. Additionally, the paper demonstrates that the division of human kind into *genders* is logically ungrounded, and that the replacement of the political-judicial term *sexual equality* with the term *gender equality* is unjustified.

Jovanka Radić